

FİLOLOGİYA ELMLƏRİ

UOT:80.

**AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ ƏRƏB, FARS, RUS VƏ AVROPA MƏNŞƏLİ
ALINMA SÖZLƏR**

p.ü.f.d. Abdullayeva Səminə Sabir qızı
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Samina.abdullayeva.80@mail.ru

Xülasə: Məqalə göstərilir ki, alınmalar Azərbaycan dilinin fonetik, tələffüz-deyiliş, qrafik və morfoloji qaydalarının tələbləri əsasında qaydaya salınır, həm orfoepik və həm də orfoqrafik tənzimlənmə üsullarına uyğunlaşdırılır. Əks halda arasıkəsilmədən dilə daxil olan alınmalar böyük bir kaos yaradar. Azərbaycan dilinə daxil olan alınmaların əsas mənbələri ərəb-fars və rus-Avropa dilləridir. Bu qrupdan olan leksik vahidlərin özünəməxsus struktur tərkibi və orfoepik normaları vardır. Ərəb mənşəli sözlər bir çox hallarda fars sözləri ilə qaynayıb-qarışmış tərkibdə Azərbaycan dilinə daxil olaraq bu dildə intensivləşmiş, yeni norma mühiti yaratmışdır. Odur ki, vaxtı ilə Azərbaycan dilinə daxil olmuş ərəb mənşəli sözlərin müəyyən qismi adaptasiya olunaraq öz mənşəyindən kəskin şəkildə fərqlənmişlər. Azərbaycan dilində intensivləşərək sabit normaya düşmüş ərəb mənşəli sözlər cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrinə dair anlayışlar bildirir. Fars mənşəli sözlərin Azərbaycan dilinə daxil olması uzun zamanlar ərzində mövcud olan ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələrin nəticəsidir. Həmçinin, fars dilinin poeziya standartlarından istifadə meyillərinin artması Azərbaycan dilində yazılan əsərlərdə fars sözlərindən istifadə olunmasına axarlı bir yol açmışdır.

Açar sözlər: alınma leksika, morfoloji qaydalar, leksik vahidlər, sabit norma

Ключевые слова: заимствованная лексика, морфологические правила, лексические единицы, фиксированная норма

Key words: borrowed vocabulary, morphological rules, lexical units, fixed norm

Azərbaycan dilinin lüğət tərkibinin inkişafında, genişlənməsində və zənginləşməsində alınma leksikanın da mühüm rolu vardır. Alınma leksika lüğət tərkibinə necə gəldi, pərakəndə şəkildə daxil olmur. Alınmalar, ilk növbədə mənbə dildəki struktur tərkibinə uyğunluğunu saxlamaqla Azərbaycan dilinin norma və qaydalarına adaptasiya edilərək işlədilir. Azərbaycan dilinə daxil olan alınmaların əsas mənbələri ərəb-fars və rus-Avropa dilləridir. Bu qrupdan olan leksik vahidlərin özünəməxsus struktur tərkibi və orfoepik normaları vardır. Bunları müxtəsər şəkildə aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar: 1) *Ərəb mənşəli sözlər*. Ərəb mənşəli sözlərin Azərbaycan dilinə daxil olması islam dininin meydana gəlməsi, yayılması və ərəb mədəniyyətinin Azərbaycan mədəniyyətinə ictimai dünyagörüşünə inteqrasiyası ilə bağlıdır. Ərəb mənşəli sözlər bir çox hallarda fars sözləri ilə qaynayıb-qarışmış tərkibdə Azərbaycan dilinə daxil olaraq bu dildə intensivləşmiş, yeni norma mühiti yaratmışdır. Odur ki, vaxtı ilə Azərbaycan dilinə daxil olmuş ərəb mənşəli sözlərin müəyyən qismi adaptasiya olunaraq öz mənşəyindən kəskin şəkildə fərqlənmişlər. Odur ki, bəzi mənbələrdə deyildiyi kimi, hətta Azərbaycan dilində öz mühitini dəyişmiş sözlərin bir çoxunun ərəb mənşəli olduğunu təyin etmək də çətinləşmişdir [4]. Ərəb mənşəli sözlər Azərbaycan dilinə islam mədəniyyəti ilə bağlı daxil olduğu üçün belə bir keçid prosesi *dillərin qarşılıqlı zənginləşməsi, həmçinin, mədəniyyətlərarası dialoq və əlaqələrin genişlənməsi nəticəsi kimi nəzərə alınır* [9, s.20]. S.Cəfərov yazır ki, “*Ərəblər islam dinini yaymaqla əlaqədar istila etdiyi ölkələrin xalqlarını öz dillərinin güclü təsiri altına alır. Ərəb dilinin islam dini təbliği*

ilə əlaqədar olaraq uzun müddət göstərdiyi təsir nəticəsində bu dildən dilimizə bir çox sözlər keçir” [2, s.45]. Azərbaycan dilinə daxil olan ərəb mənşəli sözləri tarixi normalaşma baxımından iki qismə bölmək olar: *birincisi*, Azərbaycan dilində ümumişlək səviyyədə işlənərək normalaşmış sözlər, *ikincisi* vaxtı ilə Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən, lakin daimi, sabit normaya düşə bilməyən sözlər. Azərbaycan dilində intensivləşərək daimi və sabit normaya düşmüş sözlər ictimai fəaliyyətin ayrı-ayrı sahələrini əhatə edir. Belə sözlər, ilk baxımdan milli mənşəli sözlərdən ciddi fərq yaratmadan *“həm yazılı dildə, həm də ümumxalq dilində işlənmişdir. Forma və məzmunu bir neçə dəyişmiş tək-tək sözləri istisna etməklə Azərbaycan dilindəki ərəb və fars sözləri vasitəsilə alınmadır”* [14, s.34-34]. Azərbaycan dilində ümumişlək səviyyədə norma hüququ qazanmış aşağıdakı kimi sözlərə gündəlik həyatda rast gəlmək olur: *kitab, dəftər, qələm, məktəb, məktub, katib, insan, adam, idarə, məlum, məlumat, məna, müşğül, əməl, iman bəndə, vicdan, razı, qəribə, dairə, təmkin, müəllim, təhlil, təhsil, tərbiyə, təcrübə, savad, əlifba* və s. Azərbaycan dilində ərəb mənşəli şəxs adları ümumiyyətlə populyardır. Məsələn, *Məhəmməd, Əli, Həsən, Hüseyn, Rza, Musa, Yusif, Yaqut, Mahmud, Məcid, Vəli, Vilayət Qabil, Həmzə, Qərib, Malik, Əkrəm, Əhəd, Əjdər* kimi adları buna nümunə göstərmək olar. *İkinci* qism sözlər klassik mənbələrdə işlənmiş olsa da artıq onlar köhnəlmişdir, mənası daha çox klassik dil məsələləri ilə məşğul olan mütəxəssislər tərəfindən araşdırılır və anlaşıqlı olur. Belə sözlərə dair aşağıdakı kimi nümunələri misal göstərmək olar: *əqarib* (qohumlar), *əqva* (qüvvətli), *əqvam* (millətlər), *əşhər* (məşhur), *iqdam* (qovuşma), *istimdad* (imdad istəmə), *mənəzir* (mənzərələr), *məmnü* (qadağan edilmiş), *mübin* (aşkar) və s. Klassik yazılarda, o cümlədən poeziya dilində ərəb və fars sözlərindən icbari istifadə üsulları hətta Məhəmməd Füzuli kimi böyük bir şəxsiyyəti də narahat etdiyindən bunu qəzəl dilində aşağıdakı kimi ifadə edirdi:

*Ol səbəbdən farsı ləfzilə çoxdur nəzm idim,
Nəzmi-nazik türk ləvzi ilə ikən düşvar olur.
Ləhceyi-türki qəbəli-nəzmi-tərkib etməyib
Əksərən əlfazi namərbütü-nahəmvar olur.
Məndə tövfiq olsa da düşvar asan eylərəm
Növbahar elğac tikəndən bərgi-gül izhar olur* [5, s.362].

(O səbəbdən fars dili ilə nəzm çoxdur
Gözəl nəzm türk dili ilə ikən çətin olur.
Türk dili nəzm tərkibini qəbul etməyib
Əksərən sözləri rəbitəsiz və kobud olur
Məndə qabiliyyət olsa o çətinə asan edərəm
[Necə ki,] novbahar olanda tikəndən gül yarpağı əmələ gəlir].

Bu qitədə 41 söz vardır. Onlardan 18-i Azərbaycan, 12-si ərəb, 9-u fars dilinə aiddir, ikisi fars-ərəb tərkiblidir. Deməli 23 söz ərəb və fars dillərinə, cəmi 18-i Azərbaycan dilinə aiddir. Bu isə klassik mərhələdə Azərbaycan poeziya dilindəki qeyri-normallığın açıq mənzərəsini göstərir. Ərəb-fars sözləri ilə norma pozulduğu üçün dil də ağırlaşmış olur.

2) *Fars mənşəli sözlər*. Ərəb mənşəli sözlər kimi fars mənşəli sözlər də Azərbaycan dilinin lüğət tərkibində mühüm yer tutmuşdur. Klassik dövrdə Azərbaycan bədii sənət ustaları ana dilində möhtəşəm ədəbi-bədii nümunələr yaratdığı kimi fars dilində də gözəl poetik incilər yaratmışlar. Belə bədii sənət nümunələrinin bir çoxu hətta fars müəlliflərinin yaratdığı əsərləri də üstələmişdir. Təsadüfi deyildir ki, farsların özləri də onların dillərində yazan Azərbaycan sənətkarlarına qibtə ilə yanaşmış və belə şəxsiyyətoəri hətta öz adlarına çıxmağa da cəhd göstərmişlər. Mübaliğəsiz demək olar ki, özünün dünyada məşhur olan poemalarını fars dilində qələmə almış, Nizami Gəncəvini fəxrlə İran ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri sırasında dünya ictimaiyyətinə təqdim etməkdən belə çəkinməmişlər. Klassik

Azərbaycan poeziya dilində bir çox fars sözlərinin işlənməsinə təsadüf olunması istisna sayılmamalıdır. Fars mənşəli sözlərə nəinki qəzəl-qəsidə janrında yazılmış əsərlər də, hətta ümumxalq sadə şifahi danışiq dilinə yaxın üslubda yazılmış bədii nümunələrdə də rast gəlmək mümkündür. Mirzə Şəfi Vazehdən aşağıdakı klassik janra aid nümunə üçün qəzəli misal göstərmək olar:

*Nə qədər kim fələkin sabiti-səyyarəsi var
Ol qədər sinədə qəmzən oxunun yarəsi var
Deyil əflakda kövkəb görünən çərxi-bülənd
Olubən didə sərana sənə nəzzarəsi var
Rüzigarı qara daim gecəsi tar keçər
Hər kimin eşqdə bir yarı sitəmkarəsi var
Necə qan cuşə gəlib eyləməsin ahü-fəğan
Könlümün dideyi-giryan kimi fəvvarəsi var
Ol qəzəndir ki, bu Vazeh dedi bir dərd əhli
Zahirən lalə otağında qonaq-qarəsi var [20, s.58].*

Bu qəzəldə işlənən fars mənşəli *didə* (göz), *ruzigar* (zaman), *sitəmparə* (zülmkar), *cuş* (qaynama, coşma), *dərd* (ağrı, kədər), *lalə* (gül), *sərapa* (başdan-ayağa), *tar* (qaranlıq), *dideyi-giryan* (ağlar göz), *çərxi-bülənd* (fırlanan uca asiman), *ahü-fəğan* (ah, fəryad, ağlayıb sızlamaq) kimi söz və tərkiblər bədii təmtəraq, bər-bəzək yaratmaq üçün işlədilmişdir. Buradakı *dörd*, *ruzigar*, *cuş*, *lalə* kimi sözlər ümumişləkdir, hamı tərəfindən anlaşılır və ümumişlək olduğu üçün də leksik norma çərçivəsindədir. Lakin *didə*, *tar*, *sitəmparə*, *dideyi-giryan*, *çərxi-bülənd*, *ahü-fəğan* kimi söz və tərkiblər ümumişlək söz kateqoriyasından kənaradır, sənətkar tərəfindən sərbəst şəkildə qələmə alınmışdır. Ona görə leksik norma sayılmır. Belə üslubi neytrallıq hətta şifahi danışiq dili üslubunda qələmə alınan aşiq poeziyasında da müşahidə edilir:

*Anlamaz nadan eşitsə
Deyər hədyandı bu söz
Əhli-ürfan məclisində
Ləli mərcandı bu söz
Müxtəsər türki-zəban
Bil, dəyirmandı bu söz
Ab şəcərə, ahən səngə
Gör necə cövlan verir [1, s.235].*

Burada işlənən *nadan* (qanmaz), *hədyan* (mənasız, boş), *zəban* (dil), *ab* (su), *ahən* (dəmir), *səng* (daş) sözləri fars mənşəlidir. Bunlardan *nadan*, *hədyan* sözləri Azərbaycan dilində işlək olmuş və buna görə də norma hüquqlu sayılır. *Zəban*, *ab*, *ahəng*, *səng* sözləri isə Azərbaycan dilinin leksikonuna daxil olmamışdır, sənətkarın fərdi üslubuna xas olaraq ixtiyari şəkildə işlədilmişdir. Odur ki, bu tipli sözlər Azərbaycan dilinin leksik normasını təcəssüm etdirmir. Belə sözlərin mənasını daha çox lüğətlər vasitəsi ilə aydınlaşdırmaq mümkündür. Bunlara dair aşağıdakı nümunələri misal göstərmək olar: *azərm* (abır həya), *azurdə* (incik), *asib* (bəla), *aftab* (günəş), *ahu vəqi* (ceyran baxışlı), *badigird* (qasırga), *badna* (sürətli yeriyan, hərfən yelayaq), *bəzm* (məclis), *bamdad* (sübh), *baran* (yağış), *bargah* (saray), *bədhal* (kefsiz), *duruğ* (yalan) və s. [8, s.7-77, 104-133]. Bununla birlikdə dilimizin lüğət fonduna daxil olmuş bir sıra fars mənşəli sözlər də vardır ki, onlar şifahi danışiq üslubunda işlənərək intensivləşmiş, norma halına düşmüşdür. Belə sözlər öz intensivliyinə görə Azərbaycan dili lüğət fondunun, demək olar ki, ayrılmaz bir tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Bunlara dair aşağıdakı kimi nümunələri misal göstərmək olar: *avaz*, *azad*, *ahəngdar*, *aşikar*, *balış*, *bərpa*, *dost*, *düşmən*, *gövhər*, *gümrah*, *günbəz*, *lalə*, *narınc*, *nargilə*,

nişanə və s. N.Cəfərovun fikrincə Azərbaycan dili ilə fars dilinin yaxınlığı ərəb dilindən daha əvvəl və daha intensiv olmuşdur. Bu mənada ki, hətta “*Bir məsələni də unutmaq olmaz ki, farsca özü ilə ərəbcəni də çəkib gətiridi...*” [3]. Ərəb və fars mənşəli sözlər bir zamanlar Azərbaycan dilinə intensiv şəkildə daxil olmaqla müəyyən məqamlarda hətta milli mənşəli sözlərin özlərini də sıxışdırmış lüğət fondunda ümumişlək leksikaya çevrilə bilmişdir. Xüsusən fars mənşəli sözlərin hələ “*Kitabi-Dədə Qorqud*”da fəal işlənməsi buna nümunə kimi göstərilə bilər. Bununla əlaqədar V.Piriyev yazır ki, “*Kitabi-Dədə Qorqud*»da işlənən fars dilindən alınmalarla onların Azərbaycan türkcəsindəki ekvivalentləri arasında uzun müddət davam edən mübarizə getmişdir. Bu mübarizədə bəzən bir sıra türk sözləri vətəndaşlıq hüququ qazanmış, bəzən isə əksinə, sırf Azərbaycan sözləri qalib gəlmiş, yaxud bu sözlərin hər ikisi vətəndaşlıq hüququ qazanaraq yaşamaqdadır” [16]. Bunların bəziləri artıq köhnəlmiş olsa da (hərəm, təbərzin, mühərcim, izdivac, zikr, əba, kəşkül, bazubənd, sövdəgər, rübənd) və s. dilin ifadə planında uzun müddət işlənməklə diaxron-sinxron səviyyədə norma hüququna malik olmuşdur [17,s.163-165]. Burada dil kontaktlarının mövcudluğunda areal təmaslarının başlanğıc rolunu əlbəttə ki, istisna etmək mümkün deyildir. Sonrakı mərhələdə, xüsusən, islamın meydana gəldiyi vaxtlarda ərəb və fars dillərinin dominant rolunun artması da söz keçidlərinə öz təsirini göstərmişdir. A.Məmmədova bu məsələ ilə əlaqədar öz mövqeyini aşağıdakı kimi ifadə edir: “*Lüğət tərkibimizdə alınma sözlərin daxil olmasının bir sıra səbəbləri vardır ki, bunlardan birincisi uzun müddət ərəb və ars dillərinin hakim mövqedə durmasıdır. Bundan başqa elmi əsərlərin bu dillərdə yazılması, şair və ədiblərin bu dildə təhsil alması klassik ədəbiyyatımıza bir çox fars və ərəb alınmalarının daxil olmasına şərait yaratmışdır*” [15, s.168-169]. Ərəb-fars mənşəli sözlərin potensialı klassik dövrdə güclü olsa da müasir dövrdə onların norma hüququ qazanmış qismi daha azdır. Həmçinin onu da nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan dilinə beynəlxalq informasiya mühitinin genişlənməsi ilə əlaqədar daxil olan Avropa mənşəli sözlərin bir qismi onları leksik-terminoloji baxımdan sıradan çıxarmaq üzrədir. Bununla yanaşı şifahi danışq dilində cillənib sabit normayva düşmüş sözlərin əvəzlənməsinə heç bir zəruri ehtiyac yaranmadığı kimi icbari təsirlərə də yer qalmır. B.Xəlilovun oturmuş ərəb-fars mənşəli sözlər barəsindəki mövqeyi də bu cəhətdən maraqlıdır [7].

3) *Rus və Avropa mənşəli sözlər*. Azərbaycan dilinə rus və Avropa mənşəli sözlərin keçid tarixi XIX əsrin ikinci onilliyindən başlamışdır. Bu xüsusda “*Azərbaycan ədəbi dili tarixi*” kitabında yazılır ki, «*Rus dili vasitəsi ilə Avropa sözlərinin dilimizə daxil olması tarixi XIX əsrdən başlanır. Çünki Şimali Azərbaycanın Rusiyaya qatılması nəticəsində Azərbaycan xalqı ilə rus xalqı arasında siyasi, ictimai, iqtisadi, mədəni əlaqələr də yaranıb inkişaf etmişdir*” [13, s.33]. T.Hacıyevin fikrincə XIX əsrdə Azərbaycan dilinə rus dilindən və rus dili vasitəsi ilə yeni söz və terminlərin daxil olması ərəb-fars axınına sıxışdırılması ilə nəticələnmişdir. Bu isə öz növbəsində Azərbaycan dilində yeni leksik-terminoloji normaların baş verməsini şərtləndirmişdir [6, s.36-37]. Rus-Avropa dillərindən Azərbaycan dilinə daxil olan alınmaların norma məsələləri T.Yaqubovanın “*Azərbaycan mətbuat dilində alınmalar*” adlı kitabında da geniş şəkildə təhlil edilir [21, s.120-130]. Mövcud tədqiqatlarda Azərbaycan dilinə daxil olmuş rus dili və Avropa dilləri mənşəli terminlər bir qayda olaraq rus və Avropa dilləri mənşəli söz qrupları adı altında araşdırılıb təhlil edilir. N.Məmmədli bu məsələyə diqqəti yönəldərək belə nəticəyə gəlir ki, vaxtı ilə Azərbaycan dilinə Avropa dillərindən alınmalar rus dili vasitəsi ilə daxil olduğu üçün təqdimat da buna uyğun aparılmışdır. Hazırda isə proses tamamilə dəyişmiş, Azərbaycan dilinə Avropa mənşəli sözlər artıq beynəlxalq informasiya inteqrasiyası ilə əlaqədar rus dilinin təsirindən kənar şəkildə daxil olur [14, s.120-127]. Qeyd etmək lazımdır ki, ötən əsrdə Azərbaycan dilinin rus dili alınmaları hesabına zənginləşməsi ideyasının həyata keçirilməsi ilə əlaqədar çoxlu tədqiqat işləri

aparılmış, rus dili və onun transdillilik mövqeyi bir çox hallarda idealizasiya edilmişdir. Lakin son dövrün tədqiqatlarında rus və digər Avropa mənşəli sözlərin Azərbaycan dilinə keçidi barədə orijinal mövqedən yanaşma prinsipinə xüsusi bir üstünlük verilməsi nəzərdə tutulur [11; 12; 18; 19]. Bununla yanaşı etiraf etmək lazımdır ki, Azərbaycan dilinin lüğət fondunun inkişafında və zənginləşməsində rus dili və rus dili vasitəsi ilə baş verən alınmaların mühüm rolu olmuşdur. Hərçənd müasir dövrdə Azərbaycan dilinə beynəlxalq inteqrasiya məkanından Avropa dillərinə məxsus alınmalar daha intensiv şəkildə daxil olur. Onların qaydaya salınmasında, normalaşdırılmasında isə Azərbaycan dili qaydaları başlıca tənzimləyici rol oynayır.

Ədəbiyyat

1. Aşıq Ələsgər. Bütün əsərləri. Bakı, OL MMC, 2014, 504 s.
2. Cəfərov S. Müasir Azərbaycan dili (4 hissədə) II h., Leksika. Bakı, Şərq-Qərb, 2007, 192 s.
3. Cəfərov N. Azərbaycan dilinin tarixində ərəbcə və farsca: kluis. az /xabər/ yazarlar/azerbaycan-dilinin-tarixinde-erebce-ve-farsca-73801: 19 sentyabr, 2022.
4. Dilimizdəki alınma və milli sözləri fərləndirmək üçün YENİ TƏSNİFAT. 05.02.2018. =zerdab.com/?p=05865.
5. Füzuli M. Əsərləri, 6 cildə, I c., Bakı, Şərq-Qərb, 2005, 400 s.
6. Hacıyev T. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. 2 hissədə, II hissə, Bakı, Elm, 2012, 392 s.
7. Xəlilov B. Dildən əcnəbi sözləri, oturuşmuş sözləri çıxarmaq olarmı?: modern.az/edebiyat-215870/dilden-ecnebi-szleri-oturuşmuş-szleri-cixarmaq-olarmi/.
8. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən ərəb və fars sözləri lüğəti. İki cildə, I c., Bakı, Şərq-Qərb, 2005, 416 s.
9. Kərimova N. Azərbaycan dilində alınma sözlərin əsas xüsusiyyətləri. Elmi tədqiqat. Onlayn Beynəlxalq Jurnal. İmpakt Faktor: 1.172.2024/cild.4.Say16/19-22 s., s.20.
10. Qasımov İ. Azərbaycan terminologiyası. Bakı, Mütərcim, 2007, 264 s.
11. Quliyeva S. Mətbuat dilində işlənən alınma terminlər.//Terminologiya məsələləri. Bakı, Elm, 2003, s.86-92.
12. Quliyev T. Azərbaycan ədəbi dilində terminoloji yeniləşmə. Bakı, Nurlan, 2005, 290 s.
13. Mehdiyeva S. və başqaları. Azərbaycan ədəbi dili tarixi. Dörd cildə, III c., Bakı, Şərq-Qərb, 2007, 836 s.
14. Məmmədli N. Azərbaycan dilində alınma terminlər. Bakı, Elm və təhsil, 2017, 488 s.
15. Məmmədova A. Aciz "Divan"ında alınmalar dil vahidi kimi. //Filologiya məsələləri, №2, 2024, s.168-173.
16. Piriye E. Fars sözləri: dede.musiqi-dunya.az/f/fars-soz.html.Azərbaycan Yazıçılar birliyi, 2012.
17. Rzayeva Ç. Folklor mətnlərində işlənən ərəb və fars kökənli arxaik sözlər// İpək yolu, № 1, 2022, s.159-166.
18. Sadıqova S. Azərbaycan dilində terminologiyanın təşəkkülü və inkişafı. Bakı, Elm, 2005, 348 s.
19. Sadıqova S. Azərbaycan terminologiyasının konseptual əsasları. Bakı, OPTİMİST, MMC çap mərkəzi 2023, 704 s.
20. Vazeh M.Ş. Nəğmələr. Bakı, Şərq-Qərb, 2004, 96 s.
21. Yaqubova T.R. Azərbaycan mətbuat dilində alınmalar. Bakı, MVM, 2008, 153 s.

**СЛОВА АРАБСКОГО, ПЕРСИДСКОГО, РУССКОГО И ЕВРОПЕЙСКОГО
ПРОИСХОЖДЕНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКЕ***Абдуллаева Самина Сабир кызы***Резюме**

В статье показано, что заимствования регулируются на основе требований фонетических, произносительно-произносительных, графических и морфологических правил азербайджанского языка и адаптированы как к орфоэпическим, так и к орфографическим методам регулирования. В противном случае заимствования, поступающие в язык непрерывно, создали бы большой хаос. Основными источниками заимствований, поступающих в азербайджанский язык, являются арабо-персидские и русско-европейские языки. Лексические единицы этой группы имеют свой структурный состав и орфоэпические нормы. Слова арабского происхождения во многих случаях проникали в азербайджанский язык в смешанном составе с персидскими словами, усиливаясь и создавая новую нормативную среду в этом языке. Поэтому со временем определенная часть слов арабского происхождения, вошедших в азербайджанский язык, была адаптирована и резко отличалась от своего происхождения. Слова арабского происхождения, которые получают всё большее распространение в азербайджанском языке, выражают понятия, связанные с различными сферами общественной жизни. Внедрение слов персидского происхождения в азербайджанский язык является результатом давних социально-политических, экономических и культурных связей. Кроме того, рост тенденции к использованию поэтических норм персидского языка проложил путь к использованию персидских слов в произведениях, написанных на азербайджанском языке.

**ARABIC, PERSIAN, RUSSIAN AND EUROPEAN ORIGIN WORDS
IN THE AZERBAIJAN LANGUAGE***Abdullayeva Samina Sabir***Summary**

The article shows that borrowings are regulated based on the requirements of the phonetic, pronunciation-pronunciation, graphic and morphological rules of the Azerbaijani language, and are adapted to both orthoepic and orthographic regulation methods. Otherwise, borrowings that enter the language without interruption would create great chaos. The main sources of borrowings that enter the Azerbaijani language are the Arabic-Persian and Russian-European languages. Lexical units from this group have their own structural composition and orthoepic norms. Words of Arabic origin in many cases entered the Azerbaijani language in a composition mixed with Persian words, intensifying and creating a new norm environment in this language. Therefore, over time, a certain part of the words of Arabic origin that entered the Azerbaijani language were adapted and sharply differed from their origin. Words of Arabic origin, which have become increasingly common in the Azerbaijani language, express concepts related to various areas of social life. The introduction of words of Persian origin into the Azerbaijani language is the result of long-standing socio-political, economic and cultural relations. Also, the increase in the tendency to use the poetic standards of the Persian language has paved the way for the use of Persian words in works written in the Azerbaijani language.

*Rəyçi: p.f.d. Əliyev Həmzə Qəmbər o.**Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti 11 iyun 2025-ci il tarixli iclasın 20 sayılı protokolu**Daxil olma tarixi 09 iyul 2025-ci il*